

İlk TBMM'nin İlk Kanunu: Ağnam Resmi

Elvan Demirel*

(ORCID ID: 0000-0002-5806-0407)

Gönderim Tarihi (Submitted)	Kabul Tarihi (Accepted)	Yayın Tarihi (Published)
02.07.2020	07.11.2020	10.11.2020

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Demirel, E., "İlk TBMM'nin İlk Kanunu: Ağnam Resmi", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5/ TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı (2020): 19-37.

APA: Demirel, E. (2020). İlk TBMM'nin İlk Kanunu: Ağnam Resmi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı), 19-37.

Öz

23 Nisan 1920'de kurulmuş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk olarak Ağnam Resmi Kanunu'nu kabul etmiştir. Ağnam Resmi, küçükbaş hayvanlardan alınan vergiyi ihtiva etmektedir. Aslında bu vergi Osmanlı Devleti'nde hatta önceki Türk devletlerinde de görülmüş ve muhtelif değişikliklere tabi tutularak yeni kurulacak devlete aktarılmıştır. Meclis'in yeni kurulduğu sırada Anadolu'da bu kanunun miktarının artırılacağı söylentileri çıkınca Kırşehir Mebusu Müfid Bey bu konuyla ilgili söylentilerin derhal açıklığa kavuşturulması gerektiğini ifade etmiş, buna karşılık Erzurum mebusu Celaledin Arif, daha önceden 8 misli teklif edilen bu verginin eskiden olduğu gibi 4 misli olarak talep edilmesi takririni Meclise sunmuştur. Bu takrir 24 Nisan 1920 tarihli oturumunda oy çokluğuyla kabul edilerek, 7 Şubat 1921 tarihli ve 1 sayılı Ceride-i Resmîye'de yayınlanmıştır. Bu kapsamda bahse konu çalışmada olağanüstü koşullarda

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, T.C. Tarihi Bilim Dalı, elvan.demirel@ogr.sakarya.edu.tr

MA Candidate, Sakarya University Institute of Social Sciences Main Discipline of History, Discipline of the History of the Republic of Turkey, elvan.demirel@ogr.sakarya.edu.tr.

kurulan TBMM’de bu kanunun kabul ediliŖi ve özellikle pek çok kanuna ihtiyaç varken neden Ağnam Resmi Kanunu’na öncelik verildiğinin sebepleri üzerinde durularak, bunun gerekçeleri aydınlatılmaya alıŖılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ağnam Resmi, TBMM, Meclis

The First Act of GNAT: Cattle Tax Law

Abstract

Established on 23 April 1920, the Grand National Assembly of Turkey (GNAT) first enacted the Cattle Tax Law, which regulated the tax collected from sheep and goat farming. Indeed, this kind of tax had been in place in the Ottoman Empire as well as the former Turkic states and it was adapted to the newly established state with some modification. When the rumours spread across Anatolia that the cattle tax would have increased during the beginning of the new Assembly, Müfid Bey, the deputy of KırŖehir, requested clarification of rumors about the issue immediately. As a response, Celeleddin Arif, the deputy of Erzurum, submitted his proposal to the Assembly that the tax rate shall be applied quadruple as it used to be rather than eight-fold that had previously been proposed. The proposal was adopted with a majority in the plenary of 24 April 1920 and published on the Official Gazette numbered 1 and dated 7 February 1921. In this context, this study will enlighten why the enactment of the Law was prioritised by the Parliament, which was established under extraordinary circumstances, while there was an urgent need for adoption of many other important legislation.

Keywords: Cattle Tax, GNAT, Assembly

Devlet İçin Vergi Ne Demek?

Vergi, tarih boyunca tüm devirler ve topluluklarda var olagelmiŖ bir kavramdır. Bu tarihsel süreçte vergi, devletin bir hkimiyet aracı ve indikatörü olarak toplum ile bağ kurma noktasında önemli bir rol oynamıŖtır.¹ izleri sürüldüğünde verginin, Eski Mısır, Roma, Yunan devletlerinde uygulandığı bilgilerine rastlanmaktadır.² Bu açıdan bakılırsa vergi tarihinin, insanlık tarihi ile paralellik gösterdiği

¹ Berrin Günay-Asım Furkan Tekir, “Tanzimat Sonrası Vergi Reformlarının Anayasal Vergilendirme İlkeleri erevesinde Değerlendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk AraŖtırmaları Dergisi*, 24/2 (Aralık 2018), s. 712.

² Ahmet Kayan, “Verginin Tarihsel GeliŖimi ve Sebep Olduğu nemli Olaylar”, *Maliye Dergisi*, 135 (Eylül-Aralık 2000), s. 82.

söylenbilir. İnsanlar daima bir topluma dahil bulunmak ve dolayısıyla bir yönetime tâbi olmak durumundadırlar. Yöneticilerin ise halka karşı sorumluluklarını yerine getirebilmek için paraya, yani vergiye ihtiyaçları vardır. Verginin kaynağını yönettikleri toplumdan alırlar. Buradan hareketle bir yerde bir toplum ve yöneticiler varsa orada verginin de kaçınılmaz hale geldiği söylenbilir.

Bugünkü anayasal-toplumsal sözleşmelere dayalı devletlerin meydana gelmesinde verginin önemi büyüktür. Hatta denebilir ki, anayasaların tarihî alt yapısını vergi uygulamaları oluşturmuştur. Buna örnek olarak; Fransız İhtilâli'nin ortaya çıkmasında, asil ve ruhban sınıflarının vergilerden muaf tutulmaları bir tepkiyi beraberinde getirmiştir ve bu etkenler bir anayasanın yayınlanması zorunluluğunu ortaya koymuştur. Yine başka bir benzer örnek de İngiltere'de kralın keyfî vergi uygulamaları sonucu Magna Carta Libertium'un (Büyük Hürriyet Fermanı) imzalanmasında görölmektedir. Aynı şekilde Amerikan bağımsızlık hareketleri de İngiltere'nin orantısız vergi uygulamaları sonucu ortaya çıkmıştır.³

Devletin en önemli gelir kaynağı vergilerdir.⁴ Ancak bununla birlikte vergi, devletin toplum üzerindeki nüfuzunun bir göstergesi olması hasebiyle de çok mühimdir. Nitekim vergilendirme devletin, egemenliğine dayanarak talep edebileceği bir unsurdur.⁵ Devletin ayakta kalmasını, sorunsuz işleyen bir vergi sistemi mümkün kılmaktadır. Çünkü devletin tüm kurumlarının giderleri vergilendirme yoluyla sağlanmaktadır. Bunların yanında vergi, devletin iktisâdi yapısının güçlü olduğunun da göstergesi sayılır ve halk üzerindeki iktidarı pekişir.⁶ Bu noktadan Türklerin tarihine bir pencere açılırsa, vergi sistemlerini güçlü bir temele oturtmaları ve bu sistemi iyi idare etmeleri,

---

³ Ahmet Emrah Akyazan, "Vergilendirme Yetkisinin Türkiye'deki Gelişimi", *TBB Dergisi*, 80 (2009), s. 2.

⁴ Esra Siverekli Demircan, "Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (Temmuz-Aralık 2003), s. 97.

⁵ Vatansever Öztürk, "Vergilerin Kanuniliği İlkesinin Tarihsel Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16/2014 özel sayı (2015), s. 4816.

⁶ Mualla Öncel, Nami Çağan, Ahmet Kumrulu, *Vergi Hukuku*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2019, s. 3.

onların tarih içerisinde önemli bir rol üstlenmelerini kaçınılmaz hale getirmiştir denebilir.

Ağnam Vergisi

Osmanlı Devleti'nde gerek devlet yapısı gerek hukuki yapısı bakımından vergilendirme iki şekilde olmuştur, bunlar "örfî ve şer'î" vergilerdir.⁷ Şer'î vergiler (zekât, cizye, haraç ve öşür gibi), aslında devlete ait toprağın ekilerek hasatından veya dolaylı olarak alınan mahsulden başka hayvandan elde edilen ürünler için çiftçinin icar bedeli⁸ olarak ödediği vergilerdir. Şer'î vergiler hazinenin geliri kabul ediliyor ve şer'î hükümler kapsamında isteniyordu. Mezkûr vergi genel olarak halkça üretilenlerden, bilhassa da tahıldan talep edilen vergi olan öşürden oluşmaktadır. Ancak bu verginin sadece tarımsal üretimden sağlandığı da söylenemez. Şer'î vergilerin haricinde alınan diğer vergiler örfî vergileri ihtiva eder. Örfî vergiler, hükûmeti oluşturan tüm görevlilerin, görevlerine yönelik giderlerinin reaya tarafından karşılanmasıdır. Her bölgenin yaşam koşulları (iklim, bitki örtüsü v.s.) değişiklik gösterdiği için vergilendirme şekli, sancakların her birine hususi olarak kanunnamelerle belirleniyordu.⁹

Osmanlı Devleti'nin iktisadi sahasının çoğunlukla tarım ve hayvancılıktan oluştuğu bilinmektedir. Devlet için, bu sahadan gelen vergiler büyük önem arz etmiştir. Konu itibariyle hayvanlardan alınan vergi kalemine değinilecektir: Osmanlı vergi sisteminde hayvanlar, tırnaklarına göre (bütün ve çatal) iki gruba ayrılmaktadır. Çatal tırnaklılar olarak adlandırılan ve hayvansal ürün elde etmede kullanılan her çeşit sığır, canavar (domuz) ve ağnamın¹⁰ etinden, yününden, kılından,

⁷ Yiğit Yılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Vergi Sistemi ve Vergi Denetimi", *Vergi Raporu*, 232 (Ocak 2019), s. 12-13.

⁸ İcar Bedeli: Bir mülkün, sahibi tarafından başka bir yere belirli bir süre ve bedel karşılığında kullanımına izin verilmesi anlamına gelmektedir. (Şakir Berki, "Borçlar Hukukunda İcar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/03 (1955), s.163).

⁹ Ünal Taşkın, "Rüsûm-ı Örfiye", *Tarih Okulu*, 16 (İlkbahar-Yaz 2013), s. 56-57.

¹⁰ Ağnam: Arapça asıllı, ganem yani koyun sözcüğünün çoğulundan gelmektedir ve Osmanlı'da küçükbaş hayvanları işaret etmede kullanılmıştır. (Fairfax Downey, *Muhteşem Yüzyıl Kanuni*, Nokta Yayınları, Konya 2011, s. 263).

sütünden yararlanılmış ve bunlardan vergi talep edilmiştir.¹¹ Ağnam sınıfının yani küçükbaş hayvanlar içinde de kıvırcık, karaman, dağlıç, tiftik ve kıl şeklinde bir ayırım söz konusuydu. Bu hayvan sınıfından tahsis edilen vergi, Ağnam Resmi idi. Bazı küçük değişiklikler haricinde bu verginin miktarı, devlete ait tüm bölgelerde 2-3 koyun karşılığı 1 akçeydi.¹² Padişaha ve vezire ait haslarda koyun başına bir akçe; beylerbeyine ve sancakbeyine ait haslarda ve vakıflarda ise 2 koyuna 1 akçe tahsis edilmekteydi.¹³ Padişah kulları ve askerî sınıf gibi hizmet erbabı kişiler 150 koyuna kadar bu vergiden muaftı ancak bundan fazlası da vergiye tabi tutuluyordu.¹⁴

Ağnam kapsamındaki vergiler bazı durumlarda farklılık gösterebiliyordu. Örnek olarak, Vaka-i Hayriye'nin ardından kurulan Asakir-i Mansûre-i Muhammediye Ordusu'nun et ihtiyacı temin edilmek üzere "*ondalık ağnam resmi*" diye ayrı bir vergi türü oluşturulmuştur. Kimi bölgelerden aynî, kimi bölgelerden ise nakdi olarak tahsis edilmekteydi. Fakat sonradan aynî alımdan, bedel olarak 5 kuruş talep etme sistemine geçilmiştir. Vergi alınmasını icab ettiren bazı durumlar, hayvan bakıcılığı ve nakliyatı, satışı, kesimi gibi işlerdi. Koyun veya keçi sürülerinin geçtiği köprü, geçit veya iskelelerde istenen "*selâmet akçesi*" adında bir vergi de vardı. Ancak bu vergi daha çok İstanbul'un et ihtiyacını temin etmek üzere gelen hayvanlardan alınıyordu. Kesimhanelerde kesilen hayvanlar üzerinden alınan "*zebiha resmi*" adlı bir vergi de özellikle şehrin dışında bulunan salhanelerden talep ediliyordu.¹⁵ "*Dem, balta, serçin, derçin, zephiye, mürde*" adlarında çeşitli vergiler pazarda satılan hayvandan; "*resm-i bujik*" adlı bir vergi de canavar kesimhanelerinden alınırdı. "*Yaylak-kışlak resmi*", "*ağıl resmi*", "*boncuk resmi*" sürülere bağlı olarak tahsis edilen vergi

¹¹ Cengiz Becermen, *Klasik Dönem Osmanlı Vergi Sistemi ve Vergi Türleri*, Vergi Müfettişleri Derneği Yayınları, Ankara 2008, s. 49-50.

¹² Özlem Bektaş Öztaşkın, *XV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Halkı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008, s. 237.

¹³ Kaya Göktepe, "Osmanlı Döneminde Tekirdağ'da Yapılan Hayvancılığın İstanbul'un İaşesi ile Sanayii ve Ticari Faaliyetlerdeki Rolü", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20/1 (Haziran 2018), s. 376.

¹⁴ Necmettin Aygün, "Osmanlı Devleti Kırsalında İktisadi Örüntüler ve Trabzon'da Koyun (Sürü) Sahipleri (1722)" *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Güz 25 (2018), s. 45.

¹⁵ Abdullâh, Sami Tekin, "Klasik Dönem Osmanlı Devleti İktisadi ve İçtimai Düzeninde Vergi Sistemi", *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 1/1 (2019), s. 59-60.

çeşitlerindendi. Reaya, koyun veya keçi sahibi ise ağıl payını sipahiye ödemek zorundaydı. Bu vergi yer yer “ağıl resmi”, “kışlak resmi”, “çit parası” olarak anılmaktadır. “*Resm-i mevaşi*”, “*resm-i camus*”, “resmi manda” adlı vergiler sığırlar üzerinden tahsis edilir ve miktarı bölgenin durumuna göre farklılık gösterirdi. Domuzdan da “*bidat-i hinazır*” veya “*canavar resmi*” isminde vergi alınıyordu. Öte taraftan hiç toplanmayan bölgeler de mevcuttu.¹⁶

Bütün tırnaklılar (at, katır, merkep) ise genelde hizmet alınanlar olmalarından dolayı istisnai birkaç durum dışında vergi talep edilmeyen grubu ihtiva etmekteydi. Sonradan devlet, develerden de vergi talep edilmesini zorunlu kılmıştır.¹⁷ Bu vergi de “*vedi resmi*” olarak adlandırılmış ve miktarı “kuruş başına bir para” olarak belirlenmiştir.¹⁸ Ayrıca arıcılık, ipekböcekçiliği işlerinde uğraşanlardan da vergi alınmıştır. “*Resm-i kevvare*, *resm-i kovan*, *resm-i asel*, *resm-i zenburiye*, *öşr-i petek*, *resm-i nahl*” isimleriyle bilinen arıcılık vergisi, reayadan yerine göre bal veya akçe olarak talep ediliyordu.¹⁹ İpek vergisi ise ipekböceği kozalarından “*resm-i harir*” ve “*resm-i gögül*” isimleriyle ürüne göre değişen oranlarda alınırdı.²⁰ Balıkçılık vergisi ise “*Resm-i dalyan*”, “*resm-i ağ*”, “*balık öşrü*” “*sayd-ı semek*” adlarıyla bilinirdi. Farklı miktarlarda alınan bu vergiye dalyanlarda tutulan balıklar tabi tutuluyordu. Bunların yanında hayvansal faaliyetler sebebiyle kullanılan otluk, yoncalık ve çayırılık araziler de vergiye tabi idiler. Bu vergi de “*resm-i çayır*” ismiyle tahsis ediliyordu.²¹

¹⁶ Taşkın, “Rüsûm-ı Örfiye”, s. 63-65.

¹⁷ Ertan Gökmen, “XIX. Yüzyıl Ortalarında Alaşehir’de Tarım ve Hayvancılık”, *Akademik Bakış*, 3/6 (Yaz 2010), s. 227-228.

¹⁸ Mustafa Yakar, *Klasik Dönem Osmanlı Devleti’nde Toplumsal Yapı ve Vergi Sistemi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996, s. 83.

¹⁹ Ünal Taşkın, “1540 (H.947) Tarihli Kanunnamelere Göre Musul, Amid ve Erzurum Sancaklarında Zirai Gelirlerin Mukayeseli Tahlili”, *Turkish Studies*, 2 (Spring 2007), s. 643.

²⁰ Ünal Taşkın, “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Ca’ber”, *Turkish Studies*, 8/9 (Summer 2013), s. 2369.

²¹ Taşkın, “Rüsûm-ı Örfiye”, s. 66.

Osmanlı kayıtlarında “*Resm-i Ganem*”²², “*Adet-i Ağnam*”²³ olarak da geçen Ağnam Vergisi şer’î vergiler dahilinde tahsil edilir. Genelde bu vergi, hayvanın doğumundan sonraki Nisan ve Mayıs aylarında toplanırdı.²⁴ Duruma göre değişiklik göstermekle beraber müslim ve gayrimüslim fark etmeksizin iki koyun karşılığı bir akçe olmak suretiyle talep edilirdi.²⁵

Verginin ölçütü Fatih Kanunnamesine göre üç koyun üzerinden bir akçeyken sonraları iki koyundan bir akçe olarak değiştirilmişti. Fakat bölgeye göre bu ölçüt değişebiliyordu. Örneğin, Vidin Sancağı’nda üç koyundan bir akçe; Urfa’da her yüz koyun üzerinden bir koyun ile birlikte iki Osmanî akçe talep ediliyordu. Alınan bu bedeller de sipahiler ve subaşılar arasında bölüştürülüyordu. Ne var ki bu kural her yerde aynı sistemde işlemiyordu. Mesela Aydın’da Ağnam Resmi tamamen sancak beyine veriliyordu. Biga Sancağı’nda ise reayadan alınan ağnamı sancak beyi ve sipahiler paylaşıyorlardı. Emlak, evkâf ile has, zeamet timarlarda bu vergiye sancak beyleri müdahale etmezdi. Yine müderris, kadı, sipahi, emin gibi kişilerin koyunları 150’den az ise onlardan Ağnam Resmi alınmazdı. Eşkinciler ise sefere gittikleri yılın vergisini vermezlerdi. Esasında Ağnam Resmi daha çok koyun besiciliği yapan, göçmen Yörük ve Türkmenler için önemliydi. Önemli bir bölümü padişah haslarına tâbi olan göçmenlerden de iki koyun üzerinden bir akçe alınmaktaydı. Tabii bu, koyun sayısına paralel olarak değişebiliyordu.²⁶

Bilhassa Rumeli’de padişah hassına tabi raiyyet ve özel teşkilatlandırılmış yörüklerden vergiye karşılık alınan koyunlarla İstanbul’un et ihtiyacı giderilmekteydi. Bunun yanında İstanbul’a kasaplık koyun getirmekle görevlendirilenlerden “*bedel-i ağnam-ı celebkeşan*”²⁷ adlı bir vergi alınırdı. Anadolu’daki belirli şehirlerde

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İE.DH., 17/1604; İE.ML. 76/7137; İE.ML.,76/7137; MAD.d., 18367.

²³ BOA, İE.DH., 1/65; YB..04., 1/38; İE.DH. 1/76; İE.MİT. 1/66.

²⁴ Ali Rıza Gönüllü, “Millî Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi (1920-1962)” *SÜTAD*, 38 (2015), s. 71.

²⁵ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta 2015, s. 175.

²⁶ Faruk Emecen, “Ağnam Resmi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1 (1988), s. 478.

²⁷ Bedel-i ağnam-ı celebkeşan: Rumeli’de yaşayan cins koyunlar üzerinden alınan bir çeşit vergiyi takip eden kalem. (Bekir Gökpınar, *Varadin Seferinde Organizasyon ve*

bulunan bazı imaretlerin et ihtiyaçları da bazen bu şekilde karşılanıyordu.²⁸

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda hazinenin önemli bir kısmını oluşturan Ağnam Resmi mukataası, düzenli gelirler arasında anılmaya başlandı. Bu vergi uygulaması çeşitli değişikliklerle birlikte Tanzimat'tan sonra da devam etti. 1840 yılındaki nizamname değişikliğine göre ağnamın aynı olarak alınma usulü bırakılarak değer üzerinden, değişik isimlerle alınmış ve ek resimler de kaldırılmıştır. Ağnam mukataacılığı, ağnam müdürlüğüne dönüştürülmüştür. Aynı zamanda her koyun ve keçiden beşer kuruş ve yirmi beşer para alınması kararı alındı. Fakat bölgelere göre koyun değeri orantısız olduğundan dolayı 1856-1857 yıllarında bu konu gündeme getirildi, bu durum incelendi ve vergi nisbeti merkezde belirlendi. Buna göre eyaletlerden altı farklı nisbet üzerinden aşara göre gelirin yüzde onu hesabıyla vergi alınacaktı. Ancak daha sonra mali bunalımlar yüzünden verginin arttırılması halk üzerinde zorlayıcı bir durum yarattı. Bu da hanedanın tasarrufunda son olarak 3 Ocak 1898 ve 14 Ocak 1905 tarihlerinde yeni düzenlemelere gidilmesine sebebiyet verdi.²⁹ 1909'da Maliye Nezareti'nce Meclis-i Mebusan'a Ağnam Resmi hakkında hazırlanan 55 maddelik bir kanun tasarısı gönderilmiş ancak yeterli bulunmayarak reddedilmiştir. Ardından 1910 senesinde, bu sefer 23 maddelik bir kanun tasarısı sunulmuştur. Ancak bu tasarı da kanunlaşmamıştır.³⁰ Ağnam resminin kanunlaşması, I. TBMM dönemine rastlamaktadır.

Ağnam Resmi'nin Kanunlaşma Süreci

TBMM'nin Ağnam Resmi'ni ilk kanun olarak seçmesine birden fazla anlam yüklemek mümkündür. Öncelikle daha önce verginin bir devlet için önemine değinilmişti, bu açıdan bakılırsa, halk nezdinde İstanbul Hükümeti'nin mevcudiyetini ortadan kaldırarak kendi otoritesini tanıtmak, TBMM'nin öncelikli amacıydı denebilir. Dolayısıyla halk, vergiyi artık TBMM Hükümeti'ne teslim edecek ve böylece İstanbul

Lojistik (1716), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014, s. 344).

²⁸ Halime Doğru, "Rumeli'de Celep-Keşanlar", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, 3/3 Ankara (4-8 Ekim 1999), s. 11.

²⁹ Faruk Emecen, "Ağnam Resmi", s. 478-479.

³⁰ Gönüllü, "Millî Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi", s. 74.

Hükümeti yok sayılarak; TBMM de teşriî kuvveti elinde tutmuş olacaktı. Bu kanun işledikten sonra da diğer çıkacak kanunların yolu açılmış olacaktı. Çünkü halktan vergi toplama mezuniyeti, siyasi iktidarın yetkilerinin en önemlilerindendir.

Diğer taraftan Millî Mücadele yıllarına gelindiğinde mâli durum son derece vahim durumdaydı. Ülke uzun bir savaş döneminden geçiyordu ve bu nedenle ağır darbe almıştı. Halen işgal sürerken ordunun ve tüm Millî Mücadele örgütlerinin gereken ihtiyaçları herhangi bir kanuna bağlı olmaksızın halktan temin ediliyordu. Bu esnada Meclis'in gündeminde ekonomik kalkınma ile ilgili programlar yoktu çünkü İstanbul Hükümeti'nin yoğun muhalefetiyle uğraşmaktaydı. O sebeple önce kararnemelerle bu kaynaklar oluşturulmuş ve bilahare kanunlar çıkarılmaya başlanmıştır. Kanunların çoğunu vergiler teşkil etmekteydi. Nitekim Meclis tüm kaynakları Maliye Vekâleti'nde toplayarak gücü kendi elinde tutuyor ve otoritesini kuruyordu.³¹

Ayrıca halkın geliri büyük çoğunlukla tarım ve hayvancılıktan sağlanmaktaydı. Bu noktada TBMM ilk olarak, hem halkı kendinden soğutmayacak kadar az masraflı olan hem de halktan toplanması kolay olan vergilendirme yoluna gitti. Hayvanlar vergisi devlet gelirinin önemli bir kısmını teşkil ediyordu. Bu da ilk vergi kanununun hayvanlar üzerinden tahsil edilme sebebini açıklar niteliktedir.³²

Bu kanunun ilk olarak ele alınmasındaki bir diğer sebebi de şu şekilde değerlendirmek mümkündür: Millî mücadele döneminde, ulusal mücadeleye karşı çıkartılan birçok söylentiden biri de Ağnam Resmi'nin 8 misli arttırılmasına yönelik söylentilerdi. Bu söylentilerden asıl huzursuz olacak kesim de şüphesiz çetin hayat şartları altında yaşayan köylü idi. Savaşın getirdiği olumsuzluklardan da etkilenen köylünün yükümlü olduğu Ağnam Vergisi'nin bu nispette arttırılması da yine en çok onları olumsuz yönde etkileyecekti. Bu söylentilerin kaynağı hakkında fikir yürütülebilir. Şöyle ki; İstanbul Hükümeti tarafından, verginin 8 misli arttırılması yönünde bir kararname Meclis'e sunulmuş

---

³¹ İhsan Güneş, *Millî Mücadele Dönemi Bütçeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 769-770.

³² Hilmi Rıdvan Kocaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Hayvanlar Vergisi (1923-1950)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s. 24.

ancak İstanbul'un işgali (16 Mart 1920) sebebiyle sonuçlanamamış ve Bütçe Komisyonu'nda kalmıştı.³³ Yarım kalan bu artışın Ankara Hükümeti tarafından tamamlanacağı endişesi köylü arasında endişeye sebebiyet vermiş olabilir. Yeni Meclis, halk üzerinde antipati yaratmama ve taraftar toplama arzusu içerisindeyken köylüyü böylesine ürkütücü bir karar vermek şöyle dursun; bu söylentilere bile mahal vermemek için Meclis açıldığı gibi ivedilikle bu kanunu çıkarmış olsa gerek. Nitekim kanun bir cümleden ibaret, diğer kanun ibarelerinden yoksundur. Aşağıdaki takrirlerden de görüleceği üzere bu kararın acilen verilmesi hususuna vurgu yapılmıştır.

Kırşehir Mebusu Müfid Bey ve arkadaşları, İstanbul'da toplanan ve sonrasında dağıtılan Mebusan Meclisi'ne, etrafta hayvanlardan alınan verginin arttırılacağı ve halkın bu durumdan dolayı huzursuz olduğu yönündeki söylentilerin dolaşması gerekçesiyle takrirlerini sundular:

“Âğnam Resmi hakkında her tarafta dedikodular mevcut olduğundan müstaceliyet kararıyla Ağnam Resmi miktarının bugün Meclisi Âlice tâyinini ve hemen her yere tebliğini ve esas maksadın Meclisi Âlice makamı hilâfeti ve halife-i mukaddesimizi kurtararak başımızda görmekten ibaret olduğunun tamimini teklif ediyoruz.”³⁴

Müfid Bey ek olarak, Meclis'e karşı şüpheye düşürecek bu söylentilerin sona ermesi, böylelikle Meclis'in de bu teferruatlarla uğraşmayı milletinin yararına işler yapmak için konunun araştırılarak derhal bir çözüme kavuşturulmasını istemiştir:

“Takrir sahibi olduğum için söz söylemekliğime müsaade buyurun. (Gürültüler). Mesele şahsî değildir, efendim. (Gürültüler). Merhamet buyurun da arz edeyim: Şu sırada her tarafta ağnam meselesi dedikoduyu muciboluyor. Verilecek kararı müstaceliyetle tebliğ edersek, demin Paşa Hazretlerinin buyurduğu gibi bâzı hisler uyanmıyacak ve bu hisler bizi başka suretle meşgul etmeyecek ve bu meşguliyetten de azade kalarak her şeyden salim ve münevver olarak milletin işini düşüneceğiz. Binaenaleyh, bunu her taraftan bekliyorlar. Bunun için bu meseleyi müstaceliyet kararıyla teklif ettik. Yarına kalmasıyla bugün olması hakkında bir teklif yoktur.”

³³ Onur Eroğlu, “Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinden Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kamu Maliyesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c: 12 (Özel Sayı 2010), s. 72.

³⁴ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, 2/5, 24 Nisan 1336, TBMM Basımevi, Ankara 1986, s. 38.

Umumiyetle taşralardaki ahvali durdurmaya matuf olduğu için Heyeti Muhteremeden bunu istiyoruz ki, bugün buna bir karar verelim. (Gürültüler).³⁵

Bu takrire karşılık Erzurum Mebusu Celâleddin Ârif Bey, daha önce 8 misli talep edilen verginin dört misli olarak alınması teklifini sunmuştur:

“Kırşehir Mebusu Müfid Efendi Hazretleriyle rüfekayı muhteremesinin imza edip Meclisi Âlinize takdim ettiği takrirden biraz bahsetmek isterim. O da, mâlûmuâliniz olduğu veçhile Ağnam Resminin tenzili meselesidir. Meclisi Mebusan İstanbul'da içtima eylediği zamanda Hükümet Ağnam Resminin sekiz misline iblâğını talebeylemiş ve muvakkat bütçe ile de bu sekiz misli Meclisi Âlinin tasvibine arz etmiş idi. On beş milyon bir rakamı muhtevi olan iki aylık muvakkat bütçede bu sekiz misli Ağnam Resmini Meclis kabul eylemedi ve bunun yine geçen sene olduğu veçhile dört misline ırcainı talebetti. Diğer taraftan Ağnam Resmi hakkında Hükümetçe tanzim edilen kararname Meclisi Mebusanın Bütçe Encümeninde uykuya yattı. Ankara'ya muvasalâtımda, yollardan geçtiğim Ayaş'ta ve Beypazarı'nda ve daha ilerde rasgeldiğim birçok ahali muhtereme bundan şikâyet ediyorlardı. Ankara'ya muvasalâtımda bu husus hakkında gerek Paşa Hazretleriyle ve gerek Vali Bey efendi ile görüştük. Elde mevcut eski bir kararnameden bahsettiler. Halbuki onun neticesini bittabi kendileri de bilmiyorlardı ve yakında toplanacak olan Meclisi Âli bu mesele hakkında lâzımgelen kararını verir demişlerdi. Görüyorum ki, en büyük fikrimiz memleketimizi kanuni bir hale ırca eylemektir. Onun için Meclisi Âlinizin en evvel kanuni bir harekette bulunmasını istirham ederim. Çünkü daha esas itibariyle kabul olunmamış olan ve sekiz mislinde olan ağnamın yine geçen sene de olduğu gibi dört misline, yani (20) kuruşa tenzilini talebederim. (İştirak ederiz sedaları) Diğer taraftan malûmuâlinizdir ki, vergi mesailinde her şeyden evvel nazarı itibara alınacak olan müsavattır. Burada sekiz misli, Bolu sancağı dört, Kütahya iki misil olmak üzere bu resmi tarh ediyor. Bunun her tarafta siyyan bir surette tenzil edilmesini talebederim. (Muvafık, muvafık sadaları)³⁶

³⁵ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 2/5, 24 Nisan 1336, s. 38.

³⁶ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 2/5, 24 Nisan 1336, s. 39.

Bu takrirlerden sonra Antalya Mebusu Hamdullah Suphi, Ağnam Vergisi dışında hilafet ve saltanat makamına dair söylentilerin de mevcut olduğunu, başka fikirlerin ortalığı karıştıran amaçlar taşıdığını ancak yeni açılan Meclis'in bu amaçlara tamamen karşı olduğu ve birlik beraberlik içerisinde padişaha, hilafete, vatanın selametine sahip çıkmak amacı ile hareket edeceğini vurgulamış; tüm yersiz söylentilere son vermek için bir beyanname çıkarıp, halka ilan etmek arzusunda olduğunu şu sözleriyle belirtmiştir:

“Meclisi Âlinize bir teklifim vardır: Muhterem arkadaşlar! Mecliste ilk söylenilen sözden en son söylenilen söze kadar ayrı bir mesele olan ağnama aidolanı bir tarafa bırakırsak memleketin mesaili umumiyesini mevzuubahis ile mütemadi söylediğimiz bir şey var idi. O da Meclisin, milletin ruhuna tercüman olarak Makamı hilâfet ve saltanat hakkında düşündüklerini teyit ve tesbit etmesinden ibaretti. Onu yalnız kendi aramızda yapmıyalım ve bir beyanname ile neşredilmesini teklif ediyorum. Yeni toplanan Millet Meclisi namına tahrikâta, ifsadata nihayet vermek için millet muvacehesinde bir defa daha söyleyelim ki, halka hariçte telkin edilen fikir baştanbaşa müfsit bir maksat takibediyor. Teşkilâtı millîyenin ve mücahedemizin ruhu, padişaha, hilâfete ve hukukuna vatanımızın selâmetine, birliğine, tamamiyetine sadakatten ibarettir; buna hürmet ettirmektir. Bunun bir beyanname ile memlekete ilânında fayda tasavvur ediyorum. Tasvip buyurursanız beyanname neşrederim (Alkışlar).”³⁷

Celeleddin Arif Beyin teklifini Müfid Bey hariç herkes desteklemiş ve sonuçta Meclis'te oylama yapılarak verginin bir önceki yılda olduğu gibi 4 katı ile talep edilmesi kabul görmüştür.³⁸

Böylece Büyük Millet Meclisi'nin ilk kabul ettiği kanun, 24 Nisan 1920 tarihli Ağnam Resmi Kanunu olmuştur. Bu kanun, 14 Aralık 1920 ve 82 sayılı karar çerçevesinde “kanunların numaralandırılması” hususundaki karar ile 1 numarada yerini almıştır.³⁹ Kanun, 7 Şubat 1921 tarihinde Ceride-i Resmîye gazetesinde (Resmî Gazete) yayınlanmıştır.⁴⁰ Daha

³⁷ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 2/5, 24 Nisan 1336, s. 39.

³⁸ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 2/5, 24 Nisan 1336, s. 40.

³⁹ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi: Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-23*, cilt: 1, TBMM Yayınları, Ankara 1994, s. 119.

⁴⁰ *Ceride-i Resmîye*, N. 1, 21 Cemaziye'l-evvel 1339.

sonra Büyük Millet Meclisi 27 Kasım 1920'de, 16 kuruş olan Ağnam Vergisinin 32 kuruşa, 20 kuruş olan Ağnam Vergisinin de 40 kuruşa çıkarılmasını öngören kanun teklifini kabul etmiştir.⁴¹

21 Şubat 1922'de bir başka düzenlemeye gidilerek Emlâk ve Temettü Vergileri ile Ağnam Resmi'nin ve Harp Kazançları Vergisi'nin Sûret-i Tahsiline Dair Kanun çıkmıştır. Buna göre:

*“Kavanini mahsusasına tevfikan muayyen takasitte istifa edilmekte olan emlâk ve temettü vergileriyle ağnam resmi ve küsuratı munzammaları 1338 senesine mahsus olmak üzere senei mezkûre martından itibaren defaten tahsil olunur. Kûsuratı munzamma tahsil olundukça doğrudan doğruya mahallindeki Ziraat Bankalarına tevdi olunur.”*⁴²

Böylece mevzu bahis kanun, aynı yıl Mart ayında kabul edilmiştir. Akabinde Maliye Vekâleti, bu vergiler üzerinde daha sıkı bir denetim sağlamıştır. Bu denetim esnasında *“Te'cil-i Cibâyet Kanunu mucibince bir defa da tahsili lazım gelen emvâlin tahsilâtında sür'at gösterilmediği”* saptanarak Maliye Vekâleti bundan dolayı maliye memurlarının tamamını ilgilendiren *“içinde bulunulan vaziyetin ehemmiyet ve nezaketi takdir edilerek, tahsilâta âzâmi derecede gayret gösterilmesini”* talimatını vermiştir. Ve Nisan ayından itibaren *“ağnam, temettü ve harp kazançlarından meydana gelen tahsilâtın da günü gününe Ziraat ve Osmanlı Bankaları telgraf poliçesiyle ve merkeze yakın mahallerde de postaya teslim edilerek merkeze gönderilmesi ve gönderilen miktar hakkında düzenli olarak bilgi verilmesini”* sağlayacak bir karar da alındı. Neticede TBMM'nin 192 Sayılı Kanun'u ile *“ağnam, emlâk, temettü ve harp kazançları vergilerinin bir defada tahsil edilmesi hususu”* kanunlaşmıştır.⁴³

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, TBMM tarafından vergi hususunda muhtelif kanunlar çıkarılarak yürürlüğe girmiştir. Bunlardan üçü, hayvanlar üzerinden tahsis edilen vergi ile ilgiliydi ve zaman içerisinde değişikliklere uğramıştır. Bahsi geçen kanunların ilki *“Sayım Kanunu”*dur. Diğer ikisi de *“Hayvanlar Vergisi Kanunu”* adlı kanunlardır ve zaman içinde birçok değişikliğe uğramıştır. Ankara Hükümeti'nce 24

⁴¹Gönüllü, “Millî Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi”, s. 75.

⁴² TBMM Kanunlar Dergisi, 21 Şubat 1338, XVII/192.

⁴³ Gönüllü, “Millî Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi”, s. 76.

Nisan 1920’de bir düzenleme ile birlikte Osmanlı’dan devralınan bu kanuna göre Ağnam Vergi nisbeti dört kat arttırıldı. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi’nde ise ilk yıllarda “Hayvan Sayım Vergisi” isminde varlığını sürdürdü. 1924 bütçesine göre aşar, arazi ve ağnam vergileri devlet gelirlerinin %35’lik bir payını meydana getiriyordu. Bu kanuna göre vergiye konu olan hayvan türü keçi, koyun, deve ve canavar (domuz) iken ileriki yıllarda çıkarılan kanunlarla diğer büyük baş hayvanlar da vergiye dahil edilmiştir. İlk düzenleme ise 12 Şubat 1924 tarihinde, 410 sayılı “Sayım Kanunu” üzerinden yapılmıştır. Yürürlüğe giren bu kanunla birlikte BMM, Osmanlı döneminden kalan ağnam talimatnamelerini feshetmiştir.⁴⁴

Ağnam Resmî, 1929 yılına gelindiğinde köylüye ağır darbe vurmaya başlamıştır. Zira hayvan alış fiyatları düşerken, mevcut vergiler katlanarak %50 oranına kadar ulaşmıştır. Bunun yanı sıra verginin nakit olarak talep edilmesi köylüyü bir hayli zora sokmuş ve vergiyi ödeyebilmek için tarım mahsullerini değerinden ucuza satmasına sebebiyet vermiştir. Neticede köy ekonomisi hasar görmüştür.⁴⁵

Süreç içinde birçok değişikliğe uğrayan Hayvanlar vergisi Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki %35’lik gelir payını oluştururken 1955’te %1,1 seviyesine düşmüş ve 1956’dan sonra %1’in de altına gerilemiş; nihayet 1962’de tamamen kaldırılmıştır. Makul bir sebebi olup, hayvanlar vergisini ödeyemeyen kişilerin vergi borçları ertelenmiştir. Bununla birlikte hayvanlarını kaçıranlar, cezalı vergiye tâbi tutulmuşlardır.⁴⁶

Netice olarak “Hayvanlar Vergisi” Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine çeşitli isimlerle intikal ederek, 1920’den 1962’ye değin muhtelif adlarla yürürlükte kalmış ve devletin önemli bir gelir kaynağını teşkil etmiştir.

Sonuç

Tüm bu bilgiler ışığında geniş bir perspektiften bakılırsa, yeni Meclis’in kabul ettiği ilk kanun, bir vergi kanunu olan Ağnam Resmî’dir.

⁴⁴ Gönüllü, “Millî Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi”, s. 92.

⁴⁵ Cem Emrence, *Serbest Cumhuriyet Fırkası (99 Günlük Muhalefet)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 54-55.

⁴⁶ Gönüllü, Millî Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi, s. 92-93.

Zira vergi, devlet cihazının olmazsa olmazıdır. Vergi olmadan ordu kurulamaz ve kamu giderleri karşılanamazdı. Devletin her kurumu ancak bu ekonomik güce dayanarak işlevini sürdürebilirdi. Onun içindir ki yeni bir devlet kurulurken ilk başta mâli kısmı kurgulanmalıydı ve öyle de oldu. Bu doğrultuda, kurulmakta olan devletin de tıpkı selefleri gibi bir vergi kanunu oluşturarak otoritesini hâkim kılması gerekmektedir. Bu suretle bu devletin nüfuzu ve her türlü işleyişi için zarûri olan finansmanı sağlamada katkısı olacak bir vergi kanunu önemli bir aşamayı oluşturacaktı.

Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, temelleri atılan yeni devletin tam bağımsız olması için özellikle gayret sarf ediyordu. Bunu 24 Nisan 1920'de, Meclis'in ikinci gününde yapmış olduğu uzun konuşmasında da vurgulamıştı. Orada belirtilen "tam bağımsızlık" ise ancak ekonomik özgürlükle hayata geçirilebilirdi. Bu yüzden devletin kalkınmasına azami önem gösterilerek, ilk günlerde gelirin önemli kısmını oluşturacak olan Ağnam Resmi, bu anlamda yeni devletin temellerine önemli ölçüde katkı sağlayacak ve TBMM'nin ilk kanunu olması değeriyle Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde emsalsiz bir yer teşkil edecektir.

Bu kanun TBMM'nin 24 Nisan 1920 tarihli oturumunda kabul edilerek, 7 Şubat 1921 tarihli ve 1 sayılı Ceride-i Resmîye'de yayınlanmıştır. Tarihlerden anlaşılacağı üzere kanun, kabul edilışinden 10 ay sonra Resmî Gazete'de yayınlanmak suretiyle resmen geçerlilik kazanmıştı. Mezkûr gazetenin geç yayınlanmasının sebebi, Millî Mücadele Dönemi'nde çıkarılması düşünülen bir resmî gazetenin neşrine başlangıçta imkân bulunmamasıdır. Ağnam Resmi Kanunu, gazetenin ilk sayısının üçüncü sayfasında yer almaktadır.

Görüldüğü üzere bir devletin kuruluşunda vergilendirme, otorite ve finansman direklerini ayakta tutacak bir temel niteliğinde olması hasebiyle fevkalade önem arz etmektedir. Bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri atılırken ilk çıkarılan kanun, bir vergi kanunu olan Ağnam Resmi Kanunu olmuş ve bir bakıma Meclis halkla ilk resmî bağına kurmuştur. Bu kanunun çıkarılmasıyla birlikte, hukuki olarak da yeni bir süreç başlatılmış oldu. Zira daha önce Osmanlı Devleti'ne vergi veren Anadolu halkının, bundan böyle vergi konusundaki muhatabı, Anadolu'nun merkezi sayılacak bir konumdaki Ankara'da hayata geçirilen TBMM hükümeti olacaktı. Bu, TBMM'nin bu tarih itibariyle

kanuni gücü, yani teşriî gücünü elinde bulunduran bir meclis olduğu göstermesi bakımından da önemlidir. Yani TBMM bir kanun çıkarmak suretiyle, otoritesini millet nezdinde de ortaya koymuş oluyordu. Netice itibariyle mezkûr kanun bu yönüyle de önem arz etmektedir.

Bu kanunu başka açılardan değerlendirebilmek de mümkündür. Meclis'in açılmasının henüz ikinci günü ilk kanun olarak bir vergi kanununun kabulü, hem “devletin ayağı, temeli vergidir” şiarını doğrulamakta ve hem de kendi kanununu daha ikinci gün çıkartarak; “Bu coğrafyada varım ve uygulayacağım kanunları kendim çıkarıyorum” vurgusunu da net bir surette çağrıştırmaktadır. Ayrıca TBMM, çıkardığı kanun vasıtasıyla teşriî yani “kanun yapan, kanunî” bir Meclis olduğunu da gösteriyor ve bu adım, istikbalde çıkaracak olduğu diğer kanunlara da kapıyı aralıyordu.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

BOA, İE.DH. 1/76.

BOA, İE.DH., 1/65.

BOA, İE.DH., 17/1604.

BOA, İE.MİT. 1/66.

BOA, İE.ML. 76/7137.

BOA, MAD.d., 18367.

BOA, YB..04., 1/38.

Kitap ve Makaleler

Akyazan, Ahmet Emrah, “Vergilendirme Yetkisinin Türkiye’deki Gelişimi”, *TBB Dergisi*, 80 (2009), s. 1-30.

Aygün, Necmettin, “Osmanlı Devleti Kırsalında İktisadi Örüntüler ve Trabzon’da Koyun (Sürü) Sahipleri (1722)” *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Güz 25 (2018), s. 11-68.

Becermen, Cengiz, *Klasik Dönem Osmanlı Vergi Sistemi ve Vergi Türleri*, Vergi Müfettişleri Derneği Yayınları, Ankara 2008.

Berki, Şakir “Borçlar Hukukunda İcar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/03 (1955), s.163-186.

Ceride-i Resmiye, No: 1, 21 Cemaziye'l-evvel 1339.

Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi: Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-23*, cilt: 1, TBMM Yayınları, Ankara 1994.

Doğru, Halime, "Rumeli'de Celep-Keşanlar", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, 3/3 Ankara (4-8 Ekim 1999).

Downey, Fairfax, *Muhteşem Yüzyıl Kanuni*, Nokta Yayınları, Konya 2011.

Emecen, Faruk, "Ağnam Resmi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1 (1988), s. 478-479.

Emrence, Cem, *Serbest Cumhuriyet Fırkası (99 Günlük Muhalefet)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

Eroğlu, Onur, "Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinden Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kamu Maliyesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c: 12 (Özel Sayı 2010), 2012, s. 57-89.

Gökmen, Ertan, "XIX. Yüzyıl Ortalarında Alaşehir'de Tarım ve Hayvancılık", *Akademik Bakış*, 3/6 (Yaz 2010), s. 213-236.

Göktepe, Kaya, "Osmanlı Döneminde Tekirdağ'da Yapılan Hayvancılığın İstanbul'un İlaşesi ile Sanayi ve Ticari Faaliyetlerdeki Rolü", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20/1 (Haziran 2018), s. 361-382.

Gönüllü, Ali Rıza, "Millî Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi (1920-1962)" *SÜTAD*, 38 (2015), s. 69-102.

Günay, Berrin, Asım Furkan Tekir, "Tanzimat Sonrası Vergi Reformlarının Anayasal Vergilendirme İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24/2 (Aralık 2018), s. 711-742.

Güneş, İhsan, *Millî Mücadele Dönemi Bütçeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Kayan, Ahmet, "Verginin Tarihsel Gelişimi ve Sebep Olduğu Önemli Olaylar", *Maliye Dergisi*, 135 (Eylül-Aralık 2000), s. 80-87.

Kocaoğlu, Hilmi Rıdvan, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Hayvanlar Vergisi (1923-1950)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, İ:2, C:5, 24 Nisan 1336, TBMM Basımevi, Ankara 1986.

Öncel, Mualla, Nami Çağan, Ahmet Kumrulu, *Vergi Hukuku*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2019.

Öztaşkın Bektaş, Özlem, *XV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Halkı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008.

Öztürk, Vatansver, "Vergilerin Kanuniliği İlkesinin Tarihsel Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16/2014 özel sayı (2015), s. 4815-4841.

Taşkın, Ünal, "1540 (H.947) Tarihli Kanunnamelere Göre Musul, Amid ve Erzurum Sancaklarında Zirai Gelirlerin Mukayeseli Tahlili", *Turkish Studies*, 2 (Spring 2007), s. 632-653.

Taşkın, Ünal, "Rüsum-ı Örfiye", *Tarih Okulu*, XIV (İlkbahar-Yaz 2013), s. 55-73.

Taşkın, Ünal, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Ca'ber", *Turkish Studies*, 8/9 (Summer 2013), s. 2361-2374.

TBMM Kanunlar Dergisi, 21 Şubat 1338, XVII/192.

Tekin, Abdullah Sami, "Klasik Dönem Osmanlı Devleti İktisadi ve İçtimai Düzeninde Vergi Sistemi", *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 1/1 (2019), s. 52-71.

Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta 2015.

Yakar, Mustafa, *Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Toplumsal Yapı ve Vergi Sistemi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996.

Yılmaz, Yiğit, "Osmanlı Devleti'nde Vergi Sistemi ve Vergi Denetimi", *Vergi Raporu*, 232 (Ocak 2019), s. 11-22.

Ek 1: Ağnam Resmi Kanunu'nun, Ceride'i Resmîye'de yayınlanması:

ماده ۳	(جریدة رسمیة)	۶۷ شطاب
ملکبه مأوردیه اعظم اولوز و آتاک طرفین دخی مدعی همومبار واسطه سید بکری دوت سامت طرفنده حکمجه و بریش.		جمع اولدغی حیاته اشبو اشکورات اساسیه قانوندکی بردهغیرا بئش، آتئش مایملر باهنگه شموله ایوم موجود بوند ششجلیس عدومندک تظان اکثریتیه قراروردیلدی قدرده آغنی یزاقایدن ایدیاراً سرری اجرا اولمیش.
ماده ۷ — خوات وطنیه مطوبریه مالک خاکدان، برسیب هین اولدغله اضطنی بکری کوندکجه ربط اولمیشدر. ومدتی بلاست هیرمخازن ایندیرن هین حاطه سی ایله حکمه حیاتی قانون خوات بوز ایکئیش مادمسی دخی موسیبه برونک درجه سه کوره تجریه ایملک اولوزده ماقولی حکمجه سجه حد کسمی دلابیر اضطنی بکری کوند طرفنده حکمه ربط ایملک کمد.		۱۰ ل — جاندار اولوز ۱۳۳۹ ل — ۲۰ ل کانون ۱۳۳۷ تومروردی ۶۹ اعلام رسمیسی قانون اعلام رسمیک ساتق مطلق برون حتی اولوزق اشکایسه قرار ورتدی.
ماده ۸ — اشبو قانونه تویلاً خاکدان سادله اولاجق خدرات نظری اولوزق پرواقت حاشیه حاضردی عقرنده اضطل اولوزق تصدیق ایملدیکی قدرده حاشیه تکمال ایملدیکی قورله قوتق سادله اولوز.		۲۴ تیمان ۳۳۶
ماده ۹ — اشبو خواتک امر خاکسمی بچون حکمجه ایملدیان ششجه بیل و دیوه حکمت القصدین لاکر اضطر مد کرسی اضطر کتور.		پروقت ملت جیشک تاریخ فیولدی ۲۴ تیمان ۳۳۶ ایکئیش ایتمج بدش تاریخ و محل ایتمی: ۲۷ تیمان ۳۳۶ تکراری طرف ایله ایتموم ولایت وساطت اولوز.
ماده ۱۰ — عسابه اشکات ایلمن اشخاص حاطده تعرض استادته ولایار احاد ایندیری برونک حواسیه مجازان اولوز.		تومروردی ۹۰ حیات وطنیه قانون
ماده ۱۱ — خواته عیالاً حکم صادر اولان اشخاص درمستقلده اشبو قانونه تویلاً یکون و وسعاً خاککاری اجرا اولوز.		ماده ۱ — ماقولملا مملات وساطت و اهانت عروسه شاعالیق یه ایملدن تخمیس و ترمجانی دفع مصدبه مطرف اولوزق اشکل ایمن پرواقت ملت جیشک درجه سته عسابه مدغن اولاً وراً فعلاً وراً تجریاً حاکمت ووا اسنادده بولن کسان حاکموی مد اولوز.
ماده ۱۲ — اشبو قانون هر حکمت داره آسیری طرفین تاییه وضا، لوا و ولایت سرکارینه و کوی حیات ایتماری چاری همنماً بیل ایملدیکی اتمام وصورت تاییه اضطن جیشک مد کوره اضطراریک اضطراری حاکموی حاطده و قدرتی طرفین داره جیشکجه حاطد ایملدیکی برابر اولانک ضرور اضطنی حاکمکی قانونه تویلاً آبرجه تدر مادمسی دخی اولمیشدر.		ماده ۲ — باطل خوات وطنیه و ولایار مدلاً اضطر اولوز قریاً دیرسل اولوز ایله مندری قانون جزاک قوی بئش و قوی آتئش مادمسی موسیبه تجریه ایملوز.
ماده ۱۳ — اشبو قانونک امری ایملکنه پرواقت حاکمسی مأوردی.		ماده ۳ — ربط و سطات صورتیه مدلاً ووا ایتمه همنوم اشخاص همنمی سرراً و قریلاً حیات وطنیه حرکت تجریک و معلومک ایملدی اشبو حرکت و تشویق صور و سواتل همنمی ایله ترمجراً و ترمجراً ارتکاب ایملدن سوخت کورکده اولوزور. تجریکدن و لغویان سنیله سادله قساده سیدانه چقارمه حرکت و تشویق اعلام اولوزور.
ماده ۱۴ — اشبو قانون هر علقه تاریخ بیلع و علانین قری سکن سامت سوکره صری اولمیش.		ماده ۴ — حیات وطنیه مطوبریه تک سرمع خاکسمی ایتمج بریم ایملن حکمده کی دایت جزا حکمده سدر. سوال سنیله و قوی نامده مطوبریک درهست ایملدیکی هین حکمجه سینه امرای خاکمک و اضطنی قراره ملامتدرور.
۲۹ تیمان ۳۳۶		ماده ۵ — حیات وطنیه مطوبریه تک خاکسمی دایت جزا حکمده سدرن وره یملک غیر موخت توفیق مد کرسی اولوزنه هر علقه موافقاً اجرا ایملن.
پروقت ملت جیشک تاریخ فیولدی ۲۶ تیمان ۳۶ بدش ایتمج ایکئیش بدش تاریخ و محل ایتمی: ۳۰ تیمان ۳۶ ایتموم ولایت اولوزمدی تکراره استیلالی مدعی همومبارکنه		ماده ۶ — ساطعه مدله مأوردی تک اضطنی ایملدیکی عقیقات ایتمالی اولوزی داره استیلاله تومج اولمیشدن حکمک ک پرواقت